

Kültür Araştırmalarında Yüz Yıllık Ufuk: Fuat Köprülü ve Metodolojisi

*A Horizon of One Century in Cultural Studies:
Fuat Köprülü and His Methodology*

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN* - Yrd. Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ**

Özet

Fuat Köprülü Türk tarihi, edebiyatı, sosyolojisi ve folkloru hakkında hazırladığı eserlerle, bir asırdır kültür bilimleri konusunda çalışan bilim adamlarına hem ilmi açıdan hem de metodoloji açısından referans olmaktadır. Türk bilimine ve siyasetine katkılarından dolayı UNESCO, bu büyük bilim insanının ölümünün ellinci yılı münasebetiyle 2016 yılını onun adına atfetmiştir. Modern Türk Tarih biliminin kurucusu sayılan Köprülü, bütün çalışmalarında metodolojiyi önceleyerek bütüncül ve tekâmülcü bilim anlayışını esas almıştır. Çağını aşan bilimsel üslup ve yöntem anlayışıyla, tarih ve kültür bilimleri alanındaki çalışmaların eski yaklaşımlarla ele alınamayacağını kavramış ve modern bilimlerin batıdaki gelişmelerine paralel olarak Türk dünyası araştırmalarının metodolojisini belirlemeye çalışmış, bütüncül ve bağlamsal bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Köprülü'nün yüzyıl önce işaret ettiği, eserlerinde kullandığı, bütüncül ve bağlamsal yaklaşımın esas olduğu yöntem ve kuramlar, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren folklor çalışmalarında kullanılan "Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları"nın prototipidir. Köprülü Türk kültür evrenine yönelik eserleriyle ve kuramsal ve metodik anlayışıyla modern Türkiye'nin inşa sürecinde ihtiyaç hissettiği bilim anlayışının oluşmasına katkı sağlayarak, Türk dünyasının abide bilim adamlarından biri olmuştur.

Anahtar kelimeler: *Fuat Köprülü, halkbilimi, metot, kuram*

Abstract

Fuat Köprülü is a reference both in terms of scholarship and methodology to the scientists working on cultural history for a century with the works he has prepared about Turkish history, literature, sociology and folklore. As a result of his contribution to Turkish scholarship and politics, UNESCO has attributed the year 2016 to this great scientist in the name of his fiftieth anniversary of the death. Köprülü, regarded as the founder of modern Turkish history science, has taken the methodology to priority with his integral and evolutionist scientific approach in all his works. With the understanding of scientific style and methods beyond his age and an awareness that studies in the field of history and culture sciences can not be handled with old approaches, he has tried to determine the methodology of the Turkish world researches in parallel with the western developments of modern sciences concept and stated that an integral and contextual approach should be exhibited. The methods and theories that Köprülü pointed out centuries ago and used in his works that are based

* Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, marslan@pau.edu.tr

** Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, msururcelepi@gmail.com

on an integral and contextual approach are the prototypes of "Context Based Folklore Theories" used in folklore studies since the second half of the twentieth century. With his works directed towards the Turkish cultural universe and his theoretical and methodical understanding, Köprülü has become one of the scholars of the Turkish world by contributing to the formation of the scientific understanding that modern Turkey needs in the construction process.

Keywords: *Fuat Köprülü, folklore, method, theory*

Fuat Köprülü (1890-1966), Batı'da iki yüz yılı aşkın bir süre önce başlayan kültür bilimleri araştırmalarının yüz yıl gecikmeyle de olsa Türkiye'deki ilk adımlarını atan araştırmacılar arasında biridir. Onun tarih, edebiyat, din, tasavvuf, hukuk ve folklor konusunda ortaya koyduğu eserler yanında özellikle sahip olduğu kuram/kuramlar ve metodoloji bilgisi, bugün bile araştırmacıların önemli referans kaynaklarını oluşturmaktadır. Bundan dolayıdır ki UNESCO, bu büyük bilim insanının ölümünün ellinci yılı münasebetiyle 2016-2017 yılını onun adına atfetti. Bu vesileyle onun daha geniş kesimler tarafından yeniden gündeme alınması, hakkında farklı disiplinler açısından yeni yorumları da beraberinde getirmiş oldu. Bu makalede, Fuat Köprülü'nün Türk kültür evrenine yönelik eserlerinde ve modern Türkiye'nin inşa sürecindeki ortak değerler ve kimlik arayışında etkili olduğu düşünülen kuramsal ve metodik yönü, onlarca yıl sonra kültür bilimleri bağlamında günümüzde ulaşılan boyut üzerinden ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Bilindiği üzere ciddi ve ilmî kültür bilimi çalışmaları Türkiye'de II. Meşrutiyet dönemiyle başlamış, çeşitli sebeplerden dolayı zaman zaman kesintilere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Bu süreç içinde özellikle 1990'lı yıllardan itibaren küresel boyutta ortaya çıkan gelişmeler, kültür bilimlerinin dünyada geldiği noktaya yönelik farkındalıkları artırmış ve Türk dünyası kültür çalışmaları yeni bakış açılarıyla yeniden ele alınmaya başlamıştır. Kültür bilimleri çalışmalarında esasen 20. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan ve ikinci yarısından itibaren en olgun seviyelerine ulaşan ve "bağlamsal" olarak ifade edilen kuramsal ve metodik yaklaşımlar, Türkiye'de ancak 90'lı yılların ortalarından itibaren dar bir çevrede fark edilir.

UNESCO bünyesinde 2003 yılında iki yüze yakın ülkenin onayıyla imzalanan ve Türkiye'nin de 2006 yılında taraf olduğu "Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi" kapsamındaki faaliyetlerle kültür bilimlerine yönelik farkındalığın bilimsel ve kuramsal anlamda zenginleştiğini söylemek mümkündür. Oysa yüzyıl gecikmeyle de olsa, 20. yüzyıl başlarında Fuat Köprülü'nün de içinde bulunduğu araştırmacılarla başlatılan süreç iyi anlaşılabilir ve takip edilmiş olsaydı, kanaatimizce yüz yıllık bir gecikme daha yaşanmamış olacaktı. Çünkü kültür bilimleri alanında fark edilmesi ve izlenmesi gereken yol, daha 1910'lu yıllarda Gökalp, Köprülü gibi çağı yakalayan araştırmacılar tarafından dikkatlere sunulmuştu.

Bunu, UNESCO'nun uzun yıllardır çalıştığı, çeşitli ön sözleşme ve metinlerle ilerlettiği ve nihayetinde de 17 Ekim 2003 yılındaki 32. Genel Konferansında en olgun hale getirdiği "Somut Olmayan Kültürel Miras" sözleşmesindeki şu görüşlerde görmek mümkündür. "Miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânları kapsamaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur. Bu miras, uluslararası alanda kültürel kimliğin hayati bir parçası olarak tanınır ve yaratıcılığın geliştirilmesi ve kültürel çeşitliliğin korunması buna bağlıdır." [Oğuz 2013: 49, 63, 105]. Bu

ifadelerden de anlaşılacağı üzere geleneksel kültürlerin önemi kavranmış, onların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bir sözleşmeyle akit altına alınmış ve hukuksal boyut kazandırılmıştır. Hâlbuki sözleşmede ileri sürülen fikirler yüz yıl önce Gökalp ve Köprülü tarafından da kısmen de olsa dile getirilmişti. Fuat Köprülü, İkdam gazetesinin 6 Şubat 1914 tarihli 6091 sayılı nüshasında yayımladığı "Yeni Bir İlim: Halkiyat: Folk-lore" adlı makalesinde benzer konulara değinir ve hassasiyetini belirtir. Yazısında halk arasında folklor derlemeleri yapmanın önemini aktarır ve bunun bir bilim dalı olduğuna dair inancını bildirir. Çünkü folklorun ve halk edebiyatının, Türk halkının sanatının ve millî ruhunun yansıması olduğunun farkında olan Köprülü [Köprülü 1993: 1], bu yazısıyla Balkan savaşlarının yarattığı toprak kaybı trajedisinin maddî olarak kalması için kaybedilen topraklardaki halk kültürü unsurlarının derlenmesi, yaşatılması ve arşivlenmesinin öneminden bahseder. Zira bu arşivleme, ilerideki yıllarda birlikteliğin tesisi için son derece önemli olacak manevî kimliktir [Köprülü 1914]. Dolayısıyla Köprülü'nün kültür çalışmalarında izlenmesi gereken yaklaşımlar konusunda dile getirdiği görüşler, esasen bugünlere işaret eder niteliktedir. Bu sebeple onun kültür araştırmalarının önemi ve bu çalışmalarda takip edilmesi gereken metodoloji konusunun yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

1. Fuat Köprülü'nün Metodolojisi

Fuat Köprülü Türk tarihi, edebiyatı, sosyolojisi ve antropolojisine yönelik eşsiz eserler hazırlamıştır. Bu genel başlıklar hukuk tarihi, zümreler tarihi, sanat tarihi, edebiyat tarihi, Orta Asya ve Anadolu'nun tümünü kapsayan mistik tarih gibi alt başlıklarla zenginleştirilebilir. Köprülü, bütün bu çalışmalarında metodolojiyi önceleyen bütüncül bilim anlayışını esas almıştır. Çalışmalarını okuyanlar salt bilgi değil aynı zamanda bilimsel metodolojiler hakkında da fikir sahibi olur.

Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinin "Başlangıç" kısmında kendisinin takip ettiği metot hakkında açıklayıcı bilgiler verir. Tarih anlayışını, bütüncül bir anlayışla ve tekâmül esaslarına göre kurguladığını belirtir. Bunun için çalışma alanının sınırları Asya içlerinden Akdeniz kıyılarına kadar uzanmalı ve 14 yüzyıllık bir süreci kapsamalıdır. Köprülü'ye göre o tarihe kadar Türk tarihi ve edebiyatı hakkında bu anlayışla bir eser hazırlanmamıştır [Köprülü 1993: 1-7].

Konuyla ilgili olarak son yıllarda bazı araştırmacıların Köprülü'nün bu çalışmalarda izlediği yolun, Fransa'da ortaya çıkan "Annales Ekolü" etkisinde ortaya koyduğunu ileri sürerek Köprülü'nün bu ekolün Türkler arasındaki temsilcisi olduğunu belirttikleri görülür. Annales Ekolü adını, 19. yüzyılın sonundan itibaren Fransa'da ortaya çıkan yeni tarih anlayışı çerçevesinde çıkarılan (1920-1933) *Annales d'Histoire Sociale et Economique* dergisinin çevresinde toplananlardan almıştır.

Annales ekolünün öncü fikirleri kısaca şöyle özetlenebilir:

İlk olarak, olaylardan oluşan geleneksel tarihçilik anlayışının yerini, sorun odaklı bir tarih anlayışı alır. İkinci olarak, siyasete odaklanan bir tarih anlayışı yerine, insan faaliyetlerinin tamamına eğilen bir tarih anlayışı hâkim olur. Üçüncü olarak, diğer disiplinlerle etkileşim haline geçip, birinci ve ikinci fikirleri gerçekleştirmeye çaba gösterir. Bu anlayış, Fuat Köprülü tarafından Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eseriyle Türkiye'den içeri sokulmuş ve Türk tarihçiliğinde bir devrim meydana getirmiştir [Ayan 2011: 75-88]. Hatta Clement Huart, eserin önemi konusunda bilgi verirken, Köprülü'nün vücuda getirdiği eserle aslında, ilmî bakımdan yeniden bir devlet inşası girişimine kalkıştığını düşünmektedir. Köprülü'nün bu tarihten itibaren

Avrupa ilim âlemi ile sıkı bir ilişkiye girerek Avrupa'nın muhtelif ilim mecmualarında bilimsel makaleleri yayınlanmaya başlayacaktır [Asılsoy 2008: 35-36].

Köprülü'nün Fransız tarihçiliğindeki gelişmeleri yakından takip ettiği ve güçlü bir kuramsal mantıkla Türkiye'ye getirdiği doğru bir saptama olabilir. Fakat Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserini 1918'de yazdığı, Annales Ekolü'nün ise en erken 1920'li yıllarda ortaya çıktığı unutulmamalıdır.

Köprülü'nün çalışmalarının kurgulanışı, esas olarak Annales ile benzer biçimde sorun odaklı analizlere dayanır ve dolayısıyla, tanımlayıcı değil açıklayıcı bir nitelik taşır. Bunun yanında Köprülü tıpkı Annalesçiler gibi anlatılarının temelini siyasi alana dayandırmaz. Ayrıca Köprülü, disiplinler arasında bir yaklaşımı savunarak, tarihsel açıklamalarını bu tutum doğrultusunda inşa etmiştir [Ayan 2011: 88-90].

Anlaşıldığı kadarıyla Köprülü, metodolojisiyle Avrupalı bilim adamlarından bir adım önde ilerleyerek sosyal tarih yazıcılığını başlatır. Türkler arasında sosyal tarih yazıcılığı Köprülü'den önce rastlanan bir anlayış değildi. İleriki bölümlerde ayrıntılarıyla inceleneceği üzere *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl* makalesinde o güne kadar yönetici/hanedan merkezli bir tarih anlayışı olduğunu fakat bu anlayışın terk edilmesi gerektiğini, tarih bilincinin ulustaki herkesi ve her dönemi (İslamiyet öncesi ve sonrası) kapsamı gerektiğini bunun da sosyal tarih olduğunu belirtir [Köprülü 1999].

Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri adlı eserinde bütüncül ve tekâmülcü sosyal tarih yazıcılığı anlayışını daha da belirgin kılar. Yazısında, bütün sosyal ve hukuki müesseselerin araştırılmasında, İslam öncesi devirden başlayarak zaman dizimsel bir yöntemle, çeşitli Türk devletlerinde o müesseselerin ne gibi safhalardan geçtiğini anlamak, her devirde ve her coğrafi sahada dıştan gelmesi muhtemel tesirleri de tespit etmek zorunda olduğumuzu belirtir. Genetik ve komparatif (karşılaştırmalı) bu usul sayesinde, her müessesenin gelişmesini, maruz kaldığı dış tesirleri, yabancı müesseselerin millî bünyemiz içinde nasıl bir mahiyet aldığını bütün sebepleri ve neticeleriyle anlamak mümkündür [Köprülü 1986: 29-30].

Atatürk hakkında yapılan çalışmalar Atatürk'ün de benzer bir anlayışa sahip olduğunu gösterir. Atatürk, Türk milletini bir dinî cemaat olmaktan çıkarıp, modern bir millet yapmak istiyordu. Bunun için Türk tarihinin yeni bir anlayışla araştırılmasını, Türk tarihinin gerçeklerini ortaya çıkararak millete mal etmek, halka millî şuur vermek, onu tarihi ve Türklüğü ile övündürmek istiyordu. Yani, Türk milletinin oluşumundaki, milli tarih şuurunun kesin rolüne inanmıştı [Ayan 2011: 87]. Dolayısıyla Köprülü, tarih ve kültür bilimleri alanındaki çalışmaların eski yaklaşımlarla ele alınamayacağını kavramış ve modern bilimlerin batıdaki gelişmelerine paralel olarak Türk dünyası araştırmalarının metodolojisini belirlemeye çalışmış, bütüncül ve bağlamsal bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini belirtmiştir.

2. Fuat Köprülü ve Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları

Halk bilgisinin, folklorun bir bilim dalı olarak ifade edilmeye başlandığı yıllardan itibaren bu gelişmeyle beraber bu bilim dalının metodolojisinin nasıl olması gerektiği konusunda birçok tartışma yaşanmıştır. Temel problem nelerin halk bilgisi sayılacağı ve bunların nasıl bir disiplin altında inceleneceği konusundaydı. Fen bilimlerinin metotları asla uygun değildi. Sosyal bilimlerin yöntemleri ise yeterli değildi.

19 ve 20. yüzyıllarda folklor çalışmalarında yöntem arayışları başladı ve hatta yeni yöntem arayışlarına girildi. Folklor biliminin kadrosuna sahip olduğu içeriğe göre yeni metodolojiler geliştirilip kullanılırken bazıları ise işlevsel bulunmadığı için teori olarak kaldı. Yüz elli yılı aşkın

bir zaman diliminde yapılan çalışmaların ve geliştirilen teorilerin tümüyle yanlış olduğu söylenemez. Ancak, geçen zaman zarfında mevcut teorilerin bu bilim dalının en temel problemlerini çözememiş olması, halkbilimine farklı bir teorik yaklaşım aramayı zorunlu kıldı. Başka bir ifadeyle, mevcut teoriler ve bunların etkisiyle oluşan yöntemler, halkbiliminin en temel problemlerini çözemediği ve ufkunu açmadığı için, hem yöntem, hem de teori bazında yeni arayışları gündeme getirme gereği hissedildi [Arsian, Köktürk 1999: 14]. Yapılan çalışmalar ve geliştirilen yöntemler birer kuram olarak belirginleşmeye başladı. Uzun çalışmalar ve tespitler neticesinde ortaya çıkan araştırma ve inceleme kuramları, metin merkezli veya icra/performans/bağlam merkezli çalışmalar olmak üzere iki büyük başlık oluşturdu [Çobanoğlu 1999: 314; Ekici 2004: 123-126].

Bağlam merkezli kuramlar, metin merkezli kuramlardan sonra ortaya çıkmıştır. Bu kuramların ortaya çıkışına kadar halkbiliminin kuram ve araştırma yöntemlerinin folklor olaylarına yaklaşımı onların gözlem veya görüşme yoluyla metinlerinin yazıya geçirilmesi ve incelemelerin de yazıya geçirilmiş metinler üzerinde yapılmasıdır. Bu kuramlar, doğası gereği yaşayan canlı ve sosyal bir olay olan folkloru, cansız unsurları veya yazıya geçirilmiş metinler üzerinden incelemişlerdir. Bu yöntem iç ve dış özelliği hakkında bilgiler sunsa da folklorun dinamizmi hakkında bir bilgi sunmaz [Çobanoğlu 1999: 272-273]. Metin merkezli çalışmaların folklor bilgisi konusunda yeterli olmayacağını düşünen bağlam merkezli kuramcılar folklor kavramının metne değil geleneğin icra edildiği ya da nakledildiği zamanın etkinliğine uygulamaya çalıştılar. Bu kuramcılar dilbilimcilerden sözel davranış, antropolojiden işlevselliği, sosyolojiden rol yapmayı, psikolojiden ego mekanizması kavramlarını alarak eklektik bir biçimde folklor geleneklerine uyarlamaya çalışmışlardır [Dorson 2011: 77-78]. Bu kuramın savunucuları, daha önceki kuramlara yöneltilen tenkitlerin başında gelen sadece metne dayalı çalışmalar yapmak ve folklorun içinde yaşayıp halkı dikkate almayan halksız çalışmalar olmak eleştirilerini ortadan kaldırırlar [Çobanoğlu 1999: 286]. Böylelikle bu kuram, dikkatini kültürü yaşatan kitleye yöneltir. Bu durum folklor araştırmalarında muhteva tahlillerini, fonksiyon araştırmalarını, stil çalışmalarını artırır [Oğuz 2000: 13].

Bağlam merkezli kuramı geliştirenler, halk bilgisini sosyal hayatın gerçekleri içinde değerlendirmeye ve anlatıları, türkülerini ve atasözlerini sosyal ilişkilerin birer sembolü olarak incelemeye yöneldiler. Halk bilgisini toplumdaki gerçek bir olgu olarak gören bir görüşü paylaşarak halk bilimi araştırmalarının deneysel temellerini genişlettiler. Bağlam kelimesi onların çalışmalarında genel bir çerçeve işlevi görmüş ve bu terim çerçevesinde kavramlar ve formüller gelişmiştir. İletişim, icra, kurallar ve gramerler gibi terimler halk bilgisini bir sosyal hareket olarak tahlilde kullanılan tanımlayıcılar olmuştur [Ben-Amos 2015: 247-248]. Bağlamsal kuramın, insanları, onlara ait kültürel ürünleri eşit olarak anlayabileceğimiz daha eksiksiz çevre şartları oluşturmak, belirli icra olayına ait hünere ve bu sanatın metin olarak nasıl sunulduğuna dikkat etmek, kültürün sosyal ve estetik sebeplerinin harmanlanmasına, kültür hakkında olumlu bir fikir sunmaya izin vermek gibi amaçları vardır. [Magoullick 2015: 31]. Bu kuramı savunan bilim adamları, halk bilimini geçerli bir sosyal bilim haline getirme çabaları kapsamında, halk biliminin kavramsallaştırılmasını özü çıkarılabilir bir madde veya "metin" olmasından bir tür insan davranışı ve iletişimi olmasına kadar vurgu yapan "davranışsal" bir yaklaşım çağrısında bulundular. Ayrıca dil ve psikolojiden de yararlandılar [Gabbert 2015: 110].

Toplumun insan oluştan kaynaklanan evrenselliği, sosyal teorilere de yansımali ve teoriler evrensele ilişkin nitelikler üzerine kurulmalıdır. Birer sosyal teori olan halkbilimine ilişkin teoriler, o alanda var olanlardan bulunabilen olgular üzerine kurulmuşlardır. Bu teorilerin arka planında, büyük ölçüde olgularını topladıkları toplumun sosyo-kültürel yapısı bulunmaktadır.

Bu tespitten hareketle, özellikle Amerikan halkbilimi araştırcılarının ortaya koyduğu bağlam merkezli teorilerin insan oluş ortak niteliğinden kaynaklanan ve onda temel bulan sınırlı evrensellik yanında Amerikan toplumuna ait sosyo-kültürel yapının verileri ile desteklenmiş ve kurulmuş olduğunu düşünmek mümkündür [Arslan, Köktürk 1999: 24]. Bu çerçevede bağlam merkezli kuramların 1960'lı yıllarda Amerika'daki Indiana ve Pennsylvania üniversitelerinde çalışan Alan Dundes, Dan Ben-Amos, Robert Georges gibi bilim adamları tarafından sistemleştirilerek "Performans Kuram" adıyla ilim dünyasına sunulduğu bilinmektedir.

Fuat Köprülü, henüz 23 yaşındayken, 1913 yılında, Bilgi Mecmuası'nın 1. sayısının 3 ve 52. sayfaları arasında *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl* adlı makalesinde edebiyat tarihi yazımında metodoloji sıkıntıları ile ilgili verdiği bilgilerde, aslında bağlamsal kuramcıların sistemleştirerek ortaya koydukları görüşlere işaret etmiştir. Köprülü'nün bu yazısı, ilerideki bilimsel çalışmalarında takip ettiği yöntemlerin temel esaslarını ve yöntemlerini belirlemiştir. Bu makalenin arkasında tanımlanan yöntem ve felsefe, tarih, edebiyat ve diğer alanlarda hazırladığı yöntemlerin yol haritasıdır. Bu yol haritası, Avrupa tarzında modern bilimsel yöntemlerin Türkiye'ye girişinin sinyallerini vermiştir [Lelser 2012: 30]. Bu yazısı "Osmanlı seçkinlerinin edebiyatına odaklanan bir edebiyat tarihinden, millî dehayı Türk halk edebiyatında arayan bir tarih anlayışına doğru giden bir dönüşüm için temel atmıştır" [Park 1975'ten akt. Dressler 2012: 209]. Bu noktada Köprülü'nün her ne kadar zamanın ruhuna uygun olarak "halka doğru" hareketinin ya da kendi köklerini arayan "romantik milliyetçilik" düşüncelerinin tesirinde kaldığı düşünülse de, ortaya koyduğu çalışmalar ve izlediği yol dikkate alındığında onun kendi zamanını aşan bütüncül bir metodik anlayışa sahip olduğu görülür.

Fuat Köprülü bu makaleyi hazırlarken, Türk tarihi ve Türk edebiyat tarihi konusunda elle tutulur kıymetli bir çalışmanın olmadığını, var olan eserlerin eksik olduğunu belirterek, tarih ve edebiyat tarihlerinin hazırlanmasında hangi usullerin uygulanması gerektiğini bildirir. Bilimsel üslubun gereksinimlerini aktarırken İngiltere, Fransa gibi ülkelerdeki aydınlanma çağıyla beraber bu konuda fikir ve görüşleri olan düşünür ve bilim adamlarının görüşlerini de eklektik olarak inceler. Bütün bunlar Köprülü'nün kuru bir tarihçi olmadığının temel göstergeleridir. Millî tarihin anlaşılması için millî edebiyatın tetkik edilmesi gerektiğini bunun da kültürün ve kimliğin oluşmasındaki inanca duyduğu güveni bu makalesinde gösterir. Bu yaklaşım, günümüzde dile getirilen ortak bellek, toplumsal kimlik ve tarihsel süreklilik çerçevesindeki görüşlerle örtüşen bir özelliktedir.

Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl adlı makale adeta bağlam merkezli halk bilimi kuramlarının prototipi gibidir. Bu savın daha iyi anlaşılabilmesi için makalenin temelleri ve kuramların özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenmelidir. Köprülü, bu makalesinde iyi bir Türk Edebiyatı tarihinin henüz hazırlanamadığından duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmeye çalışır. Hazırlanacak bir edebiyat tarihinde o günkü tabirle "Usûl"ün daha sonra evrilerek geliştirilen ama benzer anlama gelen "Kuram"ın nasıl olması gerektiğini inceler.

Fuat Köprülü, makalesine usulün tanımını yaparak başlar. Ona göre usul, zihnin hakikate ermek için takibe mecbur olduğu yoldur. Usul meselesinin sadece mantıkçıların işi olmadığını anlayan bilim adamları ve düşünürlerin hepsi kendi disiplinleri için usul/yöntem arayışlarına girmişlerdir. Bu çerçevede her ilim sadece kendisine uygun olan usullerin kullanılması ile teşekkül edebilir. Matematik, fizik, astronomi, biyoloji gibi ilimler yavaş yavaş kendi usullerini yaratmış olsalar da insan kitlelerini konu edinen ilimler tam anlamıyla bir usule sahip değildirler. Beşeri bilimler, matematik ve hesap tekniğine dayanan diğer ilimlerin usulleriyle oluşturulamazlar. Bu usulleri, beşeri bilimlere uyarlamanın gereği yoktur. Beşeri bilimler

ilerlemesini istiyorsak, onlara ait ilmî usulleri yaratmalıyız. Aksine davranıp, söz konusu ilimlerin usullerini, sahte benzerlikler kurarak, büyük içerik farklılıklarını en aza indirme gayretine girerek kullanmak beşeri ilimlere fayda sağlamaz [Köprülü 1999: 3-4]. Bu düşünce 1960'lı yıllarda bağlam merkezli kuramların düşünürlerinden olan Alan Dundes tarafından "Halk bilgisi materyallerine saha dışından getirilen ölçülere göre halk bilimini tarif etme girişimleri başarısızlığa mahkûmdur" [Dundes 1998: 106] şeklinde tekrar dile getirilmiştir.

Beşeri bilimlerin, fen bilimlerinin inceleme yöntemleriyle incelenemeyeceğini söyleyen Köprülü, bu aşamadan sonra iki beşeri bilim olan tarih ve edebiyat hakkında bilgiler verir. Köprülü, tarih ve edebiyat tarihi ilişkisini aktarır ve edebiyat tarihinin bir milletin geçmişteki fikir ve his hayatını göstererek medeniyet tarihinin bir parçası olduğunu belirtir. Bu çerçevede de medeniyet tarihi incelenirken takip edilen usulün, edebiyat tarihi için geçerli olup olmadığını sorgular. Edebiyat tarihi, medeniyet tarihinin bir parçası olsa da aralarında bazı farkların olduğunu bu yüzden de medeniyet tarihinin diğer bölümlerinde olduğu gibi edebiyat tarihinin de farklı bir takım usullere bağlı kalmak zorunda olduğunu ifade eder [Köprülü 1999: 4].

Fuat Köprülü, bu aşamadan sonra makalesini tarih ve edebiyat tarihi olarak iki kısma ayırır. Tarih yazıcılığı ile ilgili olan ilk kısımda tarih hakkında görüşlerini aktarır. Ona göre tarih, geniş anlamda geçmişte meydana gelen bütün işlerden ve olaylardan oluşur. Tarihi sadece, devletlerin ve teşkilatlarının ilişkilerine indirgemek gerekir. Bazı bilim adamları, tarihin devletlerin oluşmasından önceki dönemden başlaması gerektiğini haklı olarak belirtirler. Bugünkü tarih anlayışı, insanlığın ve toplulukların açılımını ve gelişimini sadece büyük adamların (hükümdar, vezir, kumandan, âlim) şahsiyetlerinde değil, ortak izleri geçmişin kalıntıları üzerinde hissedilen ve görülen halk kitlelerinde aramaktadır. Söz konusu büyük adamların tarihteki önemlerini yok saymak ne kadar büyük bir iddia ise, bütün bir halkı yalnız birkaç büyük adamın hüküm ve arzusuna boyun eğmiş ve her türlü iradeden, her türlü düşünceden mahrum kör bir sürü olarak addetmek de o kadar yanlıştır [Köprülü 1999: 6].

Köprülü'ye göre toplulukların oluşum ve açılım tarihlerini yalnız ufak bir sınıfa mahsus düşünmemek ve büyük şahsiyetleri yaşadıkları muhtle beraber, yani halkı, aydın sınıfı temsil edenlerle beraber tarih sahnesine çıkarmak gerekir. Türk tarih yazarları, tarihi yanlış bir şekilde sadece muharebe ve zafer hikâyeleri, hükümdar ve vezir menkıbeleri, isyanlar, antlaşmalar, idamlar olarak görmektedirler. Köprülü'ye göre bunun hiçbir kıymeti yoktur. Bir cemiyetin ilerleyip gelişmesi böyle vakalarla değil daimi ve düzenli vakalarla belirlenebilir [Köprülü 1999: 7]. Bu yüzden tarih yazarı, geçmişe ait vakalarını nakil ve yaşatmak istediği cemiyetin evvela ırkını, fiziki ve coğrafi çevresinin teşekkülünde yer alan etkenleri, siyasi kuvvetinin yayıldığı alanları ve nüfuzunu, aile yapısını, halkın hayat ve teşkilatını, bu teşkilatın resmî teşkilat ile ilişkilerini, ziraat, ticaret, sanayi, dil ve edebiyatını, dinî ve ilmî gelişimini, komşu kavimlerle maddi ve manevi münasebetlerinin derecesini kesin hatlarla göstermelidir [Köprülü 1999: 7]. Köprülü'ye göre toplulukların ortaya çıkışı ve gelişimleri ani hareketlerden ziyade derece derece gelişimleri söz konusudur. Bunu tekâmül olarak adlandırır. Bunun aksi düşünülürse her vaka, tesadüfün veya Tanrı kudretinin bir neticesi olarak algılanır. Kâinata münferit hiçbir olay yoktur. Her hadise, birçok sebep ve âmillerin birlikte meydana getirdiği ve geleceğe ait bir takım vakaların muhtelif sebeplerinden biridir [Köprülü 1999: 10].

Köprülü, bir müverrihin (tarih yazarının) üstüne düşen vazifelerden sonra edebiyat tarihi yazımında dikkat edilmesi gerekenleri incelemeye başlar. Bunu yaparken öncelikle Avrupalı edebiyat tarihi yazarlarının eserleriyle Türk edebiyatına ait eser ve sanatçılar hakkında bilgiler verir. Hippolijite Taine, İngiliz edebiyatı tarihini ve Gustave Lanson Fransız edebiyatı tarihini

hazırlarken edebiyat geleneklerinin milletlerinin manevi tarihlerinin yansıması olduğunu bu yüzden edebiyat tarihlerinin incelemesi gerektiğini, sanatkârları tanıtarak onların yarattığı eserlerde kendi medeniyetlerinin inceliklerini tanımaya sevk etmek gerektiğini bildirirler. Köprülü'ye göre ise Türk edebiyatı tarihçisi ise bu kadar şanslı değildir. Sinan Paşa'nın bir sayfasında, Cem Sadisi'nin Felek-nâme'sinde, Necâî'nin bir kasidesinde Türk-İslam medeniyetini göstermek, o devrin hissi ve fikri eğilimlerini tespit etmek konusunda çok zorlanacaktır. Anadolu Türklerinde, Süleyman Çelebi'den sonra edebî gelenek halk kitlesinden ayrılarak Bizans ve Acem tesiri altındaki bir saray edebiyatı halini alır. Bu gelenek halkın ruhundan ve sanatından tamamen uzaktır. Türk edebiyatının bu geleneği bütün ürünlerinde, konularında, vezninde, hikâye tarzında ve tasvirde Acem rengi gösteriyorsa, bu edebî geleneğin yaratıcıları ve beğenenleri de Acem rengini yansıtıyorlar, halk ruhundan ve renginden uzak yaşıyorlardı. Halkın ve edebî sanatkârların arasındaki uçurum giderek arttı. Türk halkında hayat basitlik ve saflığını korudukça edebî gelenek onlardan uzaklaşıyordu **[Köprülü 1999: 19-20]**.

Edebiyatın, medeniyet tarihinin anlaşılmasında böylelikle bir aşama olduğunu belirten Köprülü, bunun yanı sıra tarihin ve edebiyat tarihinin konu ve yöntemlerinin arasında bazı temel farklar olduğunu belirtir. Bu farkları belirtirken Gustave Lanson'un usul hakkındaki makalesindeki görüşlerine katıldığı ve bu görüşlerden ayrıldığı yerleri açıklar. Köprülü'ye göre tarih yazarı, mazide kalan, bazı izler ve vesikalar bırakan bir sahneyi tekrar canlandırmaya çalışır. Edebiyat tarihi yazarının konusu ise hem mazi hem de hâldir. Yani geçmeyen, devam eden, gözlerimizin önünde yaşamaya devam eden bir geçmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in siyaseti veya Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar seferi artık geçmişte kalmıştır. Fakat Ahmed Paşa Divân'ı, Bâkî'nin mersiyeleri eskiden ne halde ise hâlâ aynı şekilde varlığını koruyorlar. Edebî eserler hâlâ hayattalar ve bulunduğumuz zamanla ilgilerini kesmiş değildiler **[Köprülü 1999: 23]**. Bu bağlamda edebi eserin tarihî olaydan farkını belirten Köprülü, makalenin ilerleyen bölümlerinde edebiyat tarihi yazımındaki usulleri açıklarken adeta bağlam merkezli kuramcılara yol göstermektedir.

Köprülü'ye göre bir edebiyat tarihçisi, kendisine hiç zevk vermeyen, ruhuyla ilgili olmayan her eseri uzun uzadıya incelemelidir. Her eser yazıldığı dönemin eğilim ve ihtiyaçlarına uygun olduğundan kendi döneminde önemli bir eser olabilir. Çok sevilen eski bir eser mutlaka yazıldığı dönemin şartları göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Bir edebiyat tarihçisi bunlara ek olarak eserin yaratıcısının ruhunu ve zamanının his ve fikir eğilimlerini göz önünde bulundurmak zorundadır **[Köprülü 1999: 24]**. Köprülü'nün burada bahsettiği şartlar, Bağlam merkezli halk bilimi kuramlarının metodolojisindeki bağlamın dayandığı temellerdir. Bağlam, folklor unsurunun icra edildiği veya sunulduğu durum ve süreçteki çevre-şartlar bütünüdür. Bağlamı tek bir boyut olarak ele almak doğru değildir. Bir folklor unsurunun sunulduğu veya icrası esnasında bir değil değişik seviyelerde birçok bağlam vardır. Bu bağlamlar, eserin yaratıldığı kültürün tamamına kadar genişleyebilir **[Çobanoğlu 1999: 314; Ekici 2004: 123-126]**.

Köprülü'ye göre edebiyat tarihinin malzemelerinin hâlâ canlı ve bulunduğumuz zamanla ilgili olmaları, edebiyat tarihinin hazırlanmasında usul farklılıklarını zorunlu kılar. Bu usullerin belirlenmesinde dört farklı zorluk belirir. Öncelikle edebiyat tarihinin neyi konu edineceği ve hangi kıstaslardaki eserlerin edebi eser sayılacağına yönelik fikirlerini belirtir. Bu konuda birbirinden farklı, tek başına eksik olan fakat birbirlerini tamamlayan iki görüş mevcuttur. Bunlar eser odaklı ve okuyucu odaklı yaklaşımlardır. Öncelikle edebiyatın ne olduğu okuyucuya göre tarif edilebilir. Buna göre edebî eser, okuyucuların zevk almak veya fikir edinmek amacıyla okudukları, heyecan duydukları, hissettiklerini kalplerinde yaşatan eserdir.

Fakat dikkat edilecek olursa okuyucu merkezli bu tanımda edebî eserin özellikleri hakkında bilgi verilmiyor. Edebî eserde bir amaç, sanat gayesi bulunması, şekil ve anlam bakımından güzel olması tabiatının gereğidir. İfade ettiği hisleri bir okuyucu zümresine aynı kuvvetle sirayet ettiren bir eser, edebî eser olarak kabul edilebilir. Biz insan fikrinin ve millî medeniyetin tarihini bilhassa onların edebî tezahürlerinden tespit edebiliriz. Bu tür eserler, belirli bir zamanda okuyucuların kendi ruhlarını, eğilimlerini buldukları, taklit ve tekrar ettikleri şaheserlerdir [Köprülü 1999: 24-25].

Bir edebiyat tarihçisi sadece metinden hareket ederek hangi eseri, edebiyat tarihi eserine alıp inceleyeceğine karar veremez. Köprülü, bunu farklı şekillerde ifade etmeye çalışır. Örneğin bazı eserler şaheser kabul edilip, yaratıcıları yıllar sonra olsa da manevi olarak yaşamaya devam ediyorken bazı eserler ve yaratıcıları ise tesirlerini hemen kaybedebiliyor. Bunu anlayabilmemiz için kendimizi o devre ve okuyanlar zümresi yerine koyup olaylara başka bakış açıları geliştirmek zorundayız. Bazen bir çalışma yazarının ölümünden uzun bir süre sonra şaheser olabilir. Bu nedenle eserler kendi yaratılma ortamlarında ve bağlamlarında değerlendirilmelidir. Bazı eserleri çok beğenip tesirleri altında kalmak veya bazı eserlere soğuk davranmak bir eleştirmen için olağan iken, bir edebiyat tarihçisi için kabul edilemez. Edebiyat tarihinin ilk zorluğu burada başlar. Şaheser olarak kabul edilen yapıtların bir kısmın kıymetini koruduğu halde diğer büyük bir kısmının belirli bir süre sonra kıymet ve varlıklarından epey bir kayba maruz kalması edebiyat tarihçisini neyi esas alacağı konusunda sıkıntıya sokar [Köprülü 1999: 25].

Köprülü'nün metin merkezli incelenmelerin sağlıklı olmadığı yönünde ortaya attığı bu savlar, bir eseri incelerken dikkate almamız gereken oluşum şartları ve okuyanlar zümresi, bağlam merkezli halkbilimi kuramlarının temellendirildiği en önemli esaslardır. Bağlam merkezli halk bilimi kuramlarına göre bir halk bilgisi unsuru dokusu (texture), metni (text) ve onun çevre ve şartları (context) itibarıyla tahlil edilebilir. Bir halk bilgisi türünün sadece bunlardan birinin temel alınarak tarif edilmesi mümkün değildir [Dundes 1998: 108].

Halk bilgisinin sözlü formlarında dokuya ait özellikler dil ile ilgili özelliklerdir. Buna yoğunluk, derinlik, ekleme yerleri, tonlama ve yansıma dâhil edilmelidir. Herhangi bir halk bilgisi türünde daha önemli olan dokuya ait özelliklerin, o türün bir örneği olarak başka bir dile çevrilmesi zordur. Örneğin tekerlemeler dokuya ait özelliklere o kadar bağlıdır ki, bir dili kullanan toplumdaki bir başka dili kullanan topluma çok nadir olarak geçerler. Bir halk bilgisi ürününün metni esaslı itibarıyla bir masalın bir versiyonu veya tek bir anlatımı, bir atasözünün yeniden söylenmesi, bir halk türküsünün okunmasıdır. İnceleme amacına yönelik olarak metin, dokusundan bağımsız olarak ele alınabilir. Bunun yanında doku bir bütün olarak çevrilemezken, metin çevrilebilir. Bir halk bilgisi ürününün konteksi bir ürünün içinde aktüel olarak yer aldığı hususi bir sosyal durumudur [Dundes 1998: 108-109]. Özetle bağlam merkezli halk bilimi kuramlarının dayandırıldığı Dundes'in bu makalesinde "doku veya sözel doku" kavramı ile bir metnin içinde oluşturulduğu dile ait özellikler, "metin" kavramı ile halk bilgisi yaratmasının bizzat kendisi ve "bağlam" kavramı ile de bu metnin yaratıldığı sosyal ortamı kast edilmektedir.

Köprülü de özetle kültür çalışmalarında açıkça adı konmamış bir "doku-metin-bağlam" düşüncesinin esasların dile getirir. Köprülü'ye göre, ifade ettiği hisleri okuyucular zümresine aynı kuvvetle sirayet ettirebilen eser, edebî olarak kabul edildiğine göre, cemiyetin belirli bir zamanında var olan muhtelif zümrelerin kendilerine has eserleri de aynı etkiyi yarattığına göre onların da edebî eser sayılmaları gerekir. Bir zaman diliminde sadece bir edebî geleneğin var olduğu iddia edilemez. Aynı anda birden fazla edebî gelenek aynı cemiyette yaşayabilir. Peki,

bir edebiyat tarihçisi hangisini esas almalı? Yabancı düşünürler, edebiyat tarihçisinin sadece yüksek zümre edebiyatının esas alınması gerektiğini iddia etseler de yanılığın içerisinde olduklarıdır. Hâlbuki edebiyat tarihçisinin, genel olanın göz önüne alması, cemiyetin fikri gelişiminin yansıdığı eserleri esas alması gerekir. Millettin fikir ve zevk gelişimini bir üslupla takip ve tespit etmeye çalışan edebiyat tarihçisi, her devrin muhtelif edebî geleneklerini gözden kaçırmamalı, onları millî dehayı gösteren yüksek edebiyatı ve istikbalin yollarını tayin eden büyük şahsiyetleri anlamak için vasıta olarak kullanmalıdır. Bir dâhî, milletinin bütün kabiliyetlerini bütün gizli eğilimlerini kendisinde toplayıp temsil ederek, geleceğin şeklini hazırlar ve gösterir. Edebiyat tarihçisi de milletin her türlü fikrî tezahürlerini göz önünde bulundurmalı, her zümrenin her devirdeki şaheserlerini incelemelidir [Köprülü 1999: 25-28]. Köprülü de edebî eserlerde eserin kıymetinin onun oluşturulduğu şartların bütünlüğü içinde anlaşılabilirliğini, yani çalışmaların popülaritesinin, edebi ve toplumsal etkisinin kendi bağlamı içerisinde belirlenmesi gerektiğini belirtir. Bu çerçevede zümrelerin edebi eserleri incelenip kıymetlendirilirken eserin kendisi, yaratıcısının kimliği ve bağlı olduğu gelenek göz önünde bulundurulmalıdır. Zümreler ve edebiyatları incelerken de her edebiyatın kendi yaratılma, icra edilme zümresinde ve bağlamında son derece değerli olduğu unutulmamalıdır.

Bağlam merkezli yaklaşımlara göre, birbirinden farklı bağlamlar kültürel ve sosyal bağlamlar olarak iki büyük sınıfa ayrılabilirler. Kültürel bağlam anlam sistemleri ve sembolik ilişkileri içerir. Kendi içerisinde anlam bağlamı, kurumsal bağlam ve iletişim sistemi bağlamı olarak sınıflandırılabilir. Anlam bağlamında, bir folklor unsurunu onu gerçekleştirip icra edenlerin onun muhtevasını, anlamını ve ortaya koyduğu durumu anladığı gibi anlayabilmek için kültürün geneli hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Bir toplumun hayat tarzı hangi cepheleriyle onun folklorunda yansıtılmaktadır, bu dönüşüm nasıl olmuştur ve nasıl dışı yansımaktadır [Çobanoğlu 1999: 314].

Makaleden anlaşıldığı kadarıyla Köprülü, bağlam için "gelenek" terimini kullanır ve bunu sosyal şartlardan asla ayırmaz. Bu yüzden sanatçıların da bağlam ve gelenekle, yetiştikleri sosyal ortamla incelenmeleri gerektiğini bildirir. Ona göre fertler ne kadar büyük ve dehâ sahibi olursa olsun, onları zaman ve mekândan sıyrılmış olarak anlayıp anlatmak imkânsızdır. Bir sanatkârı tek başına, her türlü ilişkilerden soyutlayarak anlamaya çalışmak, onu hiç anlamamak demektir. En şahsi sanatkâr, mutlaka muhitine, ailesine, zamanın eğilimlerine birçok şey borçludur. Böylelikle bir edebiyat tarihçisinin ne yapması gerektiği belirginleşir. Öncelikle ferdi bulup onun sanatkârlıktaki başarısını gösterdikten sonra, hazırladığı şaheseri bir geleneğin içerisinde yerleştirip dâhiyi bir muhitin mahsulü, bir zümrenin temsilcisi bir devrin yansıması olarak kabul ediyoruz. Bu da dördüncü zorluktur [Köprülü 1999: 27-28]. Köprülü bağlamın önemini, geçmişe ait eserlerden zevk almak ve bu zevkin genişlik ve derinliğini mümkün mertebe sıhhat ile ölçmek için, sanatkârın hangi ideale hizmet ettiğini düşünerek o devir hayat ve temayüllerine dönmemiz gerekir cümleleriyle belirgin kılar [Köprülü 1999: 31].

Köprülü bu yazısında tek nedensellik kuramlarını reddetmiştir. İnsan faaliyetleri tek bir nedene indirgenemeyecek kadar çok faktörden etkilenmektedir. Bir bilim adamı mümkün olduğu kadar farklı kaynaklardan incelemelerde bulunmalı ve çözümler sonucunda elde ettiği sentezlerden bilgi üretmelidir [Leiser 2012: 30]. Görüldüğü üzere Köprülü edebî bir eserin sadece sanat yönünü öne çıkarmak suretiyle bedii/estetik yanıyla ilgili gözükmez; bilakis incelediği edebî eser ya da sanat eserlerinin sanatkârane tarafını ihmal etmeksizin, bunların içinde var oldukları cemiyet hayatına dair verdikleri bilgilerle ilgilenir. Bir edebi/sanat eserinin bize söylemeye çalıştığı şeyi anlamlandırabilmenin yegâne yolu o eserin ruhuna nüfuz edip gerçek manasını ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla bu gibi eserler anlaşılacak için hissedilmeyi

beklerler. Aslına bakılırsa sanat eserlerinin en temel vasfı, içinde bütün bir kâinatı olduğu gibi taşınmasıdır [Asılsay 2008: 140]. Köprülü'ye göre eserin ruhuna nüfuz edebilmenin en etkin yolu da dil yapısını, metnini, yaratıldığı ve aktarıldığı ortamı dikkate alarak eklettik bir şekilde incelemektir. Köprülü'ye göre böyle bir tarih ve edebiyat yazıcılığı için, bir araştırmacının mutlaka sistematik hukuk bilgisi, filolojik bilgiler (sözel doku), müesseseler tarihini kuşatan tarihî kültür bilgisi, araştırılacak kavmin çevresindeki komşu kavimlere ait geniş bilgi, hukuki sosyoloji, hukuki etnografyanın bilinmesi gerekir [Palabıyık 2012: 191]. Bu gereksinimler sadeleştirildiğinde el de kalanlar yine dokuya ait filolojik bilgiler, metne ait edebi bilgiler ve bağlama ait sosyolojik ve kültürel bilgilerdir.

Köprülü, bu makaleden sonra hazırladığı eserlerde söz konusu ettiği yöntemleri geliştirerek kullanmaya devam eder. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde bu yöntem zirveye çıkar. Bütüncül tarih ve kültür anlayışına bağlı olarak Orta Asya'yı ve Anadolu'yu birbirinin devamı olarak görür. Bu açıdan incelemesine "Ahmed Yesevî'ye Kadar Türk Edebiyatı" başlığıyla başlar. Daha sonra Ahmed Yesevî'yi ve Yunus Emre'yi incelediği bölümlerde, Türk sanatı ve şiiri hakkında bilgi verirken hem de metin hakkında bilgiler verir. Biri Doğu Türklerinin, biri Batı Türklerinin temsilcisi iki mutasavvıf hakkında bilgi verirken yetiştikleri sosyal muhit hakkında bilgi vererek bağlama göndermelerde bulunur. İki mutasavvıfın da kendilerinden önceki devir, kendi devirleri ve onların takipçilerinin yer aldığı sonrasındaki devirleri de inceler. Böylelikle bağlamı üç farklı devri esas alarak kurgular ki bu bütüncül ve tekâmülcü tarih anlayışının en net yansımasıdır.

Sonuç

Halkbilimi, yirminci yüzyılın hemen öncesinde belirginleşmeye başlayan ve milletlerin ulusal kimliklerinin farkına varmalarını sağlayan bir bilim dalıdır. Türk dünyasında yaklaşık yarım asır sonra bu alan, bir bilim dalı olarak zikredilmeye başlar. Başta Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü olmak üzere yirminci yüzyılın başlarında yetişen bilim ve fikir adamlarımız, batıda olduğu gibi bu alanı ulusal kimliğin yaratılmasında ve geliştirilmesinde bir araç olarak görmüşlerdir. Köprülü'nün yüzyıl önce halkbilimine atfettiği önem, günümüzde uluslararası sözleşmelerle koruma altına alınmaya çalışılmaktadır.

Batı dünyasında halkbiliminin bir bilim dalı olarak araştırma alanlarını belirlemeye başlamasıyla yöntem arayışları da hızlanır. Bu arayışların neticesinde bir birikimle ilerleyen kuramlar oluşmuş, yeni kuramların ortaya çıkışı eskisinin eksikliğinin farkına varılmasıyla yaygınlaşmıştır.

Türk dünyasında yöntem arayışları ilk olarak Fuat Köprülü'de belirginleşmiştir. Fuat Köprülü, eserlerinde çağını aşan bir bilim anlayışı ve bilimsel metoda sahiptir. Tarih ve kültür bilimleri alanındaki çalışmaların eski yaklaşımlarla ele alınamayacağını kavramış ve modern bilimlerin batıdaki gelişmelerine paralel olarak Türk dünyası araştırmalarının metodolojisini belirlemeye çalışmış, bütüncül ve bağlamsal bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kendine özgü yönlerle beslenen bu bütüncül ve bağlam merkezli metod, bugün halk bilimi çalışmalarında kullanılan kuramların öncülüdür. 1913-1920 yılları arasında tarih, edebiyat, din, tasavvuf, hukuk ve folklor konusunda ortaya koyduğu eserlerde sahip olduğu kuram/kuramlar ve metodoloji bilgisi, kendisine göre kültür çalışmalarında izlenmesi gereken yollar, Batı dünyasında bağlam merkezli halkbilimi kuramları olarak belirginleşmeye başlar. Bu durum Köprülü'nün kültür çalışmalarında izlenmesi gereken yaklaşımlar konusunda dile getirdiği görüşlerin, bugünlere işaret eder nitelikte olduğunu gösterir.

Köprülü'nün 1914 yılında beşeri bilimlerin kendisine ait ilmi usulleri olması gerektiği yönündeki savı, Halkbilimi kuramcıları tarafından halkbilimi için saha dışından getirilen yöntemlerin doğru olmadığı düşüncesiyle önemli ölçüde örtüşür. Köprülü, edebî eserlerde eserin kıymetinin onun oluşturulduğu şartların bütünlüğü içinde anlaşılabilirliğini, yani çalışmaların popülaritesinin, edebi ve toplumsal etkisinin kendi bağlamı içerisinde belirlenmesi gerektiğini belirtir. Ona göre edebi eser incelenip kıymetlendirilirken eserin kendisi, dil özellikleri, yaratıcısının kimliği ve bağlı olduğu gelenek göz önünde bulundurulmalıdır. Köprülü'nün bu yöntemi, bağlam merkezli halk bilimi kuramlarına göre bir halk bilgisi unsurunda bulunan ve incelenirken dikkat edilmesi gereken doku (texture), metin (text) ve çevre ve şartları (context) ile örtüşmektedir. Köprülü'nün kültür çalışmalarında açıkça adı konmamış bir "doku-metin-bağlam" düşüncesinin esaslarını Batı dünyasından önce dile getirdiği anlaşılmaktadır.

Köprülü'nün Türk Kültür evrenine yönelik bu çalışmaları, bu çalışmalarda sahip olduğu çağını aşan kuramsal ve metodik özellikleri, modern Türkiye'nin çağdaş seviyeye ulaşmasında bilimin öncelenmesi gerektiğini savunması, onu Türk biliminin abide şahsiyetleri arasına yerleştirir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ Erhan [2013]. "Mehmet Fuat Köprülü'de Folklor İle Halk Edebiyatı Algısı ve Bunlar Üzerine Yaptığı Çalışmalar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIII/1, ss.151-172.
- ARSLAN Mustafa, KÖKTÜRK Milay [1999]. "Halkbiliminde Teori ve Yöntem Arayışları", *Millî Folklor Dergisi*, Sayı: 41, ss. 14-28.
- ASILSOY Abdulkerim [2008]. Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- AYAN Ergin [2011]. "Türk Tarih Yazımının Evriminde Annales Kuramının Yorumu", *Tarih Okulu*, Sayı 11, ss. 75-101.
- BEN-AMOS Dan [2015]. "Halk Bilgisinin (Folklorun) Bağlamı: İmlar ve Beklentiler", Çev. Metin Ekici, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar III*, (Hzl. M. Öcal Oğuz, vd.) ss. 247-261, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- ÇOBANOĞLU Özkul [1999]. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DORSON Richard M. [2011]. *Günümüz Folklor Kuramları*, Çev. Selcan Gürçayır, Yeliz Özay, Ankara: Geleneksel Yayınları.
- DUNDES Alan [1998]. "Doku, Metin ve Konteks", Çev. Metin Ekici, *Millî Folklor Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 38, ss. 106-120.
- DRESSLER Markus [2012]. "Fuad Köprülü'nün Tarih Yazısına Milliyetçiliğin Etkisi", *Mehmet Fuat Köprülü*, (Editör: Yahya Kemal Taştan), s.207-219, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- EKİCİ Metin [1998]. "Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi", *Millî Folklor Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 39, ss. 25-39.
- EKİCİ Metin [2004]. *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

- 📖 EKİCİ Metin [2015]. "Kuramlar ve Yöntemler", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Editör: M. Öcal Oğuz), ss. 61-96, Ankara: Grafiker Yayınları.
- 📖 GABBERT Lisa [2015]. "Metin/Bağlam Anlaşmazlığı ve Halkbiliminde Davranışsal Yaklaşımların Ortaya Çıkışı", *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar IV*, (Hzl. M. Öcal Oğuz, vd.), ss. 110-117, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- 📖 KARPAT Kemal [2012]. "Mehmet Fuat Köprülü ve Osmanlı: Muhafazakâr Modern Bir Tarihçi", *Mehmet Fuat Köprülü*, (Editör: Yahya Kemal Taştan), ss. 13-25, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- 📖 KÖPRÜLÜ M. Fuad. [1914]. "Yeni Bir İlim: Halkiyat Folk-Lore", *İkdam Gazetesinden akt. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* [2015]. (Editör: M. Öcal Oğuz), ss. 475-479, Ankara: Grafiker Yayınları.
- 📖 KÖPRÜLÜ M. Fuad [1986]. *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, (Hzl. Orhan F. Köprülü), Ankara: Ötüken Yayınları.
- 📖 KÖPRÜLÜ M. Fuad [1993]. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- 📖 KÖPRÜLÜ M. Fuad [1999]. *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- 📖 KÖPRÜLÜ M. Fuad [2003]. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- 📖 LEISER Gary [2012]. "Çağdaş Türkoloji Araştırmalarında Köprülü'nün Yeri", *Mehmet Fuat Köprülü*, (Editör: Yahya Kemal Taştan), ss. 29-39, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- 📖 MAGOULICK Mary (2015). "Halk Bilimi Tarihi", Çev. Süleyman Teyek, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar IV*, (Hzl. M. Öcal Oğuz, vd.), ss. 31-44, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- 📖 OĞUZ M. Öcal [2000]. *Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları*, Ankara: Akçağ yayınları.
- 📖 OĞUZ M. Öcal [2013]. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- 📖 OĞUZ M. Öcal [2015]. "Fuat Köprülü ve Folklor", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Editör: M. Öcal Oğuz), ss. 26-30, Ankara: Grafiker Yayınları.
- 📖 PALABIYIK Hanefi [2012]. "Ord. Prof. Dr. Mehmet Fuad Köprülü'nün Tarihçiliği", *Mehmet Fuat Köprülü*, (Editör: Yahya Kemal Taştan), ss. 181-207, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- 📖 PARK George T. [1975]. *The Life and Writings of Mehmed Fuad Köprülü: The Intellectual and Turkish Cultural Modernization*, Doktora Tezi, John Hopkins University.
- 📖 TEZCAN Nuran [2012]. "Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatı Tarihi Üzerine", *Mehmet Fuat Köprülü*, (Editör: Yahya Kemal Taştan), ss. 93-119, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.